

УДК: 373.3(477.87)

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-29>**Октявія Йосипівна Фізені,**доктор педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету,
доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти,Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Україна**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНЕ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
В ПРОЦЕСІ ПРИЄДНАННЯ ЗАКАРПАТТЯ ДО РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ**

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення якості початкової освіти, забезпечення умов для початкового навчання в контексті національної культури, рідномовного середовища з оперттям на загальнолюдські цінності. Зважаючи на це, вагомого значення набуває вивчення ретроспективи національної освіти, зокрема функціонування закарпатської початкової школи, яка в силу історичних обставин, крім напрацьованих власних здобутків, засвоїла і реалізувала європейські освітні моделі. Об'єктивний історико-системний аналіз цього досвіду розширить можливості визначення перспектив реформування української початкової школи в контексті єдиного освітнього простору. Мета полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні особливостей організаційно-педагогічного реформування початкової школи в процесі приєднання Закарпаття до Радянської України. Методи: пошуково-бібліографічний – з метою вивчення архівних, бібліотечних каталогів, фондів, описів та бібліографічних видань; контент-аналізу архівних матеріалів з метою виявлення ретроособливостей організації і змісту діяльності початкової школи Закарпаття; історико-географічний – для визначення територіального перепідпорядкування Закарпатського регіону та відповідних освітніх трансформацій у заявлених хронологічних межах; хронологічний, ретроспективний логіко-системний аналіз – як основа вивчення організації і управління діяльністю початкової школи Закарпаття в контексті історико-системних освітніх трансформацій. Знаковим у початку реформування освітньої справи Закарпаття радянського періоду став документ «Про реформу системи освіти в Закарпатській Україні», який передбачав здійснення з 1945-1946 навчального року обов'язкової семирічної освіти для всіх дітей. Навчальні заклади були реорганізовані: народні школи – у початкові, горожанські – у неповні середні школи з семирічним навчанням, гімназії – у повні середні школи десятирічним курсом навчання. Першочерговим завданням стало врегулювання мовної проблеми, зокрема державною мовою визнали українську мову. Спочатку виникла проблема щодо збереження шкіл національних меншин – угорців та румунів, проте, згодом, урахувавши поліетнічність Закарпаття, відкрилися двомовні – інтернаціональні – школи. У перші роки радянської влади закарпатське шкільництво зустрілося з кадровою проблемою: багато вчителів емігрувало, інші не хотіли працювати з новою владою. Щоб заповнити нестачу вчителів, зі східних областей України у Закарпаття було направлено близько 800 учителів для різних шкіл, у тому числі й початкових. З боку держави здійснювався постійний контроль над виявленням недоліків, переважна більшість яких стосувалася здійснення партійно-ідеологічної роботи, управління народною освітою, невирішеності ряду соціально-економічних проблем. Обґрунтовано організаційно-педагогічні особливості реформування початкової школи в Закарпатті в період приєднання його до Радянської України – як наслідково-залежні перетворення в її організації, структурі, змісті діяльності, що детерміновані державно-територіальним підпорядкуванням регіону.

Ключові слова: радянська Україна, Закарпаття, початкова освіта, учителі, народна освіта, шкільництво.

Постановка проблеми

Сьогодні в Україні продовжується робота над реформуванням початкової освіти, адже набуті в початковій школі особистісні якості, компетентності визначають світогляд, громадянську позицію, успіх подальшого виховання й самовиховання особистості. Відповідно актуальність дослідження зумовлена, по-перше, необхідністю підвищення якості початкової освіти, забезпечення умов для початкового навчання в контексті національної культури, рідномовного середовища з оперттям на загальнолюдські цінності; по-друге, особливостями розвитку початкової школи полікультурного регіону в умовах єдиної державної освітньої політики. Зважаючи на це, вагомого значення набуває вивчення ретроспективи національної освіти, зокрема функціонування закарпатської почат-

кової школи, яка в силу історичних обставин, крім напрацьованих власних здобутків, засвоїла і реалізувала європейські освітні моделі. Об'єктивний історико-системний аналіз цього досвіду розширить можливості визначення перспектив реформування української початкової школи в контексті єдиного освітнього простору.

Історія вітчизняних освітніх систем аналізується в дослідженнях Л. Березівської, Л. Бондар, Л. Вовк, Т. Завгородньої, І. Зайченка, С. Золотухіної, О. Любара, Н. Побірченко, О. Сухомлинської, Б. Ступарика, В. Фазана, М. Ярмаченка та ін. Розвиток освіти Закарпаття відображено у розвідках науковців краю: І. Гранчака, Д. Данилюка, В. Задорожного, В. Керечанина П.-Р. Магочія, Д. Худанича (історичні передумови формування освітніх процесів); А. Бонда-

ря, В. Гомонная, А. Ігната, М. Талапканича, В. Росула, М. Кляч, М. Кухти, Г. Розлуцької, П. Стрічка, Ч. Фединець, В. Химинця, П. Ходанича (шкільництво в окремі хронологічні періоди). Найвні дисертаційні дослідження переважно розкривають еволюцію теорії і практики початкової освіти в Центральному та Східному регіонах України періоду другої половини ХІХ-ХХ століття (Т. Багрій, Н. Белозьорова, С. Бричок, О. Драч, Т. Кравченко, М. Поліщук, Г. Черненко та ін.). Історія загальноосвітньої школи Закарпатської області лише частково, за локальною проблематикою, відображена в дисертаційних працях М. Кухти, Г. Лемко, І. Мельник, О. Морозової, Г. Розлуцької, В. Росула, Г. Стефанюк.

Мета статті полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні особливостей організаційно-педагогічного реформування початкової школи в процесі приєднання Закарпаття до Радянської України.

Методи дослідження: пошуково-бібліографічний – з метою вивчення архівних, бібліотечних каталогів, фондів, описів та бібліографічних видань; контент-аналізу архівних матеріалів з метою виявлення ретроособливостей організації і змісту діяльності початкової школи Закарпаття; історико-географічний – для визначення територіального перепідпорядкування Закарпатського регіону та відповідних освітніх трансформацій у заявлених хронологічних межах; хронологічний, ретроспективного логіко-системного аналізу – як основа вивчення організації і управління діяльністю початкової школи Закарпаття в контексті історико-системних освітніх трансформацій.

Виклад основного матеріалу

У грудні 1944 року делегати І педагогічного конгресу вчителів та професорів Закарпатської України висловили однастайну підтримку злуки Закарпаття з Радянською Україною й вирішили перебудувати існуючу систему освіти за взірцем радянської школи, про що свідчить відповідне рішення: «Коли народ Закарпатської України одночасно висловив бажання возз'єднатися з Радянською Україною, значить, і навчання в школах необхідно будувати за принципами радянської педагогіки» [1, с. 33]. На конгресі також було обрано делегацію до Києва та Москви, яка мала на меті представляти інтереси Закарпатської України, а також вивчати досвід організації освіти та шкільництва в Радянській Україні [14, арк. 3].

Одним із перших документів Народної Ради Закарпатської України (НРЗУ) було розпорядження №4/1944 від 26 грудня 1944 р., яке зобов'язало «вилучити зі шкіл будь-яку символіку (значки, емблеми, уніформи), яка мала місце в період фашистської окупації (тут: Угорщину, до складу якої входило Закарпаття в період з 1939 р. по 1944 р., радянська влада називала фашистською – Ф.О.)» [14, арк. 4], а вже за кілька днів – розпорядження №28-V/1944 від 30 грудня 1944 р., що зобов'язувало у всіх школах, канцеляриях, шкільних інспекторатах, щоб

«до 15 січня 1945 рока на головній стіні був вивішений образ Вчителя і Батька народів, Мудрого Полководця, Маршала Совітського Союзу тов. Йосіфа Віссаріоновича Сталіна. Під образом має бути вивішений Маніфест Першого З'їзда Народних Комітетів З.У. за возз'єднання закарпатської України з УРСР. До дня 20. січня 1945. всіх учнів всіх шкіл Закарпатської України треба виучити Гімн Совітського Союзу» [14, арк. 19].

З метою укріплення ідеї возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною уповноваженим НРЗУ в справах освіти був виданий ще один наказ, який регламентував будні шкільного життя: «навчання і закінчення в школах Закарпатської України має починатися гаслом «Хай живе возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною», в руських школах «Да здравствует воссоединение Закарпатской Украины с Советской Украиной», яке учні всі разом-хорово проголошують. Учні викладача називають тільки по імені і отечеству. Старе висловлювання Пан або Господин вчитель, не дозволяється. Поздоровлення викладача або чужої особи в школі при приході є: Здравствуйте, а при відході є: До побачення, а в руських школах «До свиданія»» [14, арк. 70]. Як бачимо, нова влада замінила попередні атрибути новими й у досить короткі терміни почала наступ на формування радянської свідомості. Проте варто зауважити, що вищенаведені цитати з архівних джерел – це цитати з наказів та розпоряджень зі збереження мови оригіналу, що зайвий раз засвідчує, що при радянській владі головними були зовнішні атрибути, бо навіть високі чини – уповноважені з питань освіти – не володіли державною мовою, що теж є важливою ознакою державності.

Наступним кроком у справі шкільництва та освіти з боку нової радянської влади була передача шкільної справи у відання держави. Адже, освітня справа на закарпатських землях попередніх років перебувала у віданні держави, але школи утримувалися за рахунок громад, церковних організацій, приватних осіб тощо. Тому, «з метою забезпечення єдності виховання» 20 квітня 1945 р. був прийнятий «Декрет Народної Ради Закарпатської України про перехід шкільного виховання у відання держави», згідно з яким: «§1 Навчання та виховання молоді на території Закарпатської України є справою держави, якій належить найвище управління всього виховання, навчання, догляд за ним. Управління це виконує НРЗУ своїм уповноваженим, якому є повірною виконавча влада в справах освіти.

§2 Школи всіх категорій та ступенів, а також дитячі садки – материнські школи, захорони на території Закарпатської України є державними....

§3 Всі педагоги та інші службовці шкіл та дитячих садків – материнських шкіл, захоронків Закарпатської України є службовцями державними.

§4 Школи та дитячі садки Закарпатської України є державними, до яких приймаються діти різних конфесій і без конфесій, в яких свобода совісті є вповні забезпечена.

§5 Навчання та виховання в школах і дитячих садках на території Закарпатської України не сміє противитися результатам наукового дослідництва» [18, арк. 1].

Отож, згідно з цим документом, освітньо-виховна діяльність усіх шкіл переходить під державне керівництво, тобто держава визначає ідеологічні цілі та завдання виховання, зміст освіти та ін. Що ж стосується фінансування шкіл, то, крім держави, видатки на їх утримання здійснюють і колишні утримувачі шкіл (громади, приватні особи), а також не виключається фінансова підтримка освітньої галузі й з боку релігійних організацій. Проте, таке ліберальне відношення до них триватиме недовго. До прикладу, на адресу Уповноваженого НРЗУ з питань освіти надходили письмові прохання від парафіян реформатської та римо-католицької парафії м. Тячева щодо можливості збереження за своїми парафіями народних початкових шкіл з повним їх утриманням. Ці прохання не були задоволені урядом, більше того, відповідь Уповноваженого НРЗУ зобов'язувала школоповинних дітей записатися до державних шкіл з українською мовою навчання [15, арк. 93-94], хоча віряни цих двох релігійних конфесій – етнічні угорці.

Зміни, які відбулися в освіті Радянського Закарпаття, стали своєрідним символом нового життя, адже порівняно з етнічними репресіями, колективізацією та іншими процесами, відбувалися безболісно й не зустрічали опору серед місцевого населення. Але «шкільний проект» у Закарпатті, як і будь-де у Радянському Союзі, перетворився на дуже зручну іграшку в асиміляційних та ідеологічних маніпуляціях» [2, с. 346].

Знаковим у початку реформування освітньої справи Радянського Союзу став Наказ Уповноваженого НРЗУ в справах освіти І. Ю. Керчі за №63138 V/1945 від 20 липня 1945 р. «Про реформу системи освіти в Закарпатській Україні» [17, арк.157], який передбачав здійснення з 1945-1946 навчального року обов'язкової семирічної освіти для всіх дітей. Навчальні заклади були реорганізовані таким чином: народні школи – у початкові, горожанські школи – у неповні середні школи з семирічним навчанням, гімназії – у повні середні школи з десятирічним курсом навчання. Згідно з цим наказом, у селах, де до теперішнього часу не було шкіл, дозволялося відкривати початкові школи за умови наявності не менше 20 дітей шкільного віку. Початкова школа має чотири класи (I-IV), які дорівнюють I-IV класам семирічної та середньої школи.

Першочерговим завданням діяльності нового уряду після переведення всіх навчальних закладів краю у державну власність було врегулювання мовної проблеми щодо навчання русинського населення. Радянським урядом мовне питання було розв'язано без усяких труднощів: «ще у 1926 р. за директивами з Москви й Києва Підкарпатська комуністична партія визнала, що місцеве населення розмовляє діалектом української мови, і єдино прийнятним може бути тільки літературний варіант цієї мови. Внаслідок цього, коли в листопаді

1944 р. партія заявила, що школи повинні забезпечувати «безоплатне навчання всіх дітей їхньою рідною мовою», всюди перейшли на літературну українську мову» [4, с. 156]. Мовна політика Радянського Союзу відобразилася і в освітній сфері поліетнічного Закарпаття. Адже, окрім здержавлення шкіл, виникла нова проблема щодо збереження шкіл національних меншин, які проживали в Закарпатті – угорців та румунів. У Державному архіві Закарпатської області ми знайшли чимало листів від батьків, сільських комітетів, місцевих народних комітетів, в яких вони зверталися до уряду з проханням відкрити в їхніх селах школи з рідною мовою навчання. Наприклад, мешканці села Вилко (Севлюшський округ) зазначали у своєму зверненні «на шк. рік 1944/45 до народної школи з мадярським ученим язиком записалося 314 дітей, котрі до тепер не ходять до школи» [15, арк. 2-5] та ін. З боку НРЗУ такі прохання розглядалися після виїзду на місця для вивчення ситуації, в першу чергу, до уваги брався контингент. Були й такі випадки, коли в селах громади самовільно відкривали початкові школи, хоча з приходом радянської влади це було забороною: «Всі мадярські школи Береговського округу були закриті військовою командою Закарпатської України з дня 14 листопада 1944 р., дочасно, – доки шкільна управа не вирішить інакше» [6, арк. 5]. До прикладу, мешканці двох угорських сіл Шом і Шом-хутор Беретівського округу розпочали навчальний рік, відкривши школу з угорською мовою навчання, що, як вважали окремі чиновники того часу, було «неправильним поступком», і всю відповідальність як «урядову, так і морально-політичну» несуть самі вчителі, які провадили тут навчання.

Дозвіл на здійснення освітньої діяльності угорськими та румунськими школами з боку Радянської влади можна було отримати тільки за умови наявності контингенту школярів, письмового прохання громади, а також за умови, якщо громада бере на себе зобов'язання утримувати школу та шкільний інвентар власним коштом, держава ж тільки бере на себе відповідальність виплачувати зарплату вчителю: «Школа в першій черзі справа народа самого, – зазначає В. Крайняниця, в.о. уповноваженого НРЗУ в справах освіти, – тому відкриття школи може бути дозволене з умовою, що усі видатки повинне нести село» [19, арк. 4]. Отже, за умови наявності контингенту відкрилися і початкові школи (Вилко, Керестур, Солотвино, Тячів та ін.) [15, арк. 6], і семирічні школи з угорською та румунською мовами навчання (Дрисин, Сернин, В. Добронь, В. Геївці, Есень, Касонь, Вари, В. Паладь, Дяково) [19, арк. 7]. Відповідно, де не було достатньої кількості школярів для відкриття окремих шкіл, відкривалися класи з національною мовою навчання. З цією метою Народною Радою Закарпатської України ще 15 грудня 1944 р. підготовлене розпорядження №19-1944, згідно з яким «всіх учеників бувших мадярських шкіл..., які записалися до шкіл українських треба відділити до спеціальних груп. Учні бувших мадярських шкіл на протязі цілого нав-

чального року будуть учитися лише українській, руській мові і літературі. Для учеників народних шкіл, що що зараховані на мовний курс, щодня приділяється 4 години української мови» [14, арк. 31]. Пізніше вийшло доповнення цього розпорядження іншим за №6/1944 від 25 грудня 1944 р., у відповідності до п. 2 якого: «Учні бувших мадярських шкіл на протязі цілого навчального року будуть проходити виключно українську, руську мови і літературу. У випадку успішного складання іспиту з цих мов кінцем шкільного року можуть бути прийняті до відповідної класи», а п. 3 цього розпорядження фактично усі національні меншини Закарпаття затримує в можливості реалізації своїх прав на навчання на 1 рік – «рік навчання мовних курсів учням бувших мадярських шкіл не зараховується» [17, арк. 7]. Питання вивчення української та російської мови регламентувалося наказом Народного Комісара Освіти УРСР т. Тичини П. Г. №4778 від 10 грудня 1945 р., який зобов'язує запровадити в усіх школах «з другого півріччя 1945/46 навчального року вивчення російської мови в усіх школах з українською мовою навчання та української мови в усіх школах з російською мовою навчання, починаючи з другого класу» [14, арк. 47]. Для багатьох школярів Закарпаття цей наказ означав одночасне засвоєння двох нових мов, адже переважна більшість населення Закарпаття – русини, які розмовляли русинським діалектом, навіть якщо він і близький до української та російської мов. На це звернув увагу І. Керча, уповноважений НРЗУ у справах освіти, у своєму листі: «Виявилось, що в деяких школах /Дусино, Свалява, Керецьки Свалявської округи та інші/ вчителі при викладанні зовсім не звертають уваги на чистоту і правильність своєї мови, викладають та говорять якоюсь мішаниною, тяжко зрозумілою для українця й росіянина. ...Всі ті [вчителі], хто ще не володіє досконало українською мовою, у власнім інтересі хай її вивчають» [14, арк. 152].

24 листопада 1958 р. прийнятий Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», у відповідності до якого сесією Верховної Ради Української РСР 17 квітня 1959 р. також ухвалено Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» [3]. У ст. 9 розділу I цього документу стверджується: «Навчання у школах Української РСР здійснюється рідною мовою учнів. У школу, з якою мовою навчання віддавати своїх дітей, вирішують батьки. Вивчення однієї з мов народів СРСР, якою не провадиться викладання в даній школі, здійснюється за бажанням батьків і учнів при наявності відповідних контингентів. Доручити Раді Міністрів Української РСР розробити заходи, які б забезпечували всі необхідні умови для вивчення і поліпшення якості викладання у школах з українською або іншою мовою навчання російської мови, яка є могутнім засобом міжнародного спілкування, зміцнення дружби народів СРСР і прилучення їх до скарбів російської і світової культури,

а також української мови у школах з російською або іншою мовою навчання всіма учнями, батьки яких і самі учні обрали цю мову для вивчення» [3, с. 2-3]. Таким чином, це означало, що в умовах багатонаціонального Закарпаття в усіх національних школах російська мова стала обов'язковою, тоді як українську мову почали дедалі менше «бажати» вивчати: «було зменшено кількість шкіл з українською мовою викладання, ігноровано вивчення української мови і літератури в російськомовних школах... У школах з іншими (угорською, молдавською, румунською) мовами навчання зовсім не викладали українську мову» [2, с. 672]. Зрештою, це й було одним із факторів так званої русифікації Закарпаття, що й до сьогоднішнього дня відгукується тим, що етнічні угорці, румуни, роми та представники інших етносів краще володіють та сприймають російську мову, ніж українську.

Цікаву статистику щодо національних шкіл Закарпаття радянського періоду наводять дослідники С. Мельник та С. Черничко, зокрема, вони визначають співвідношення кількості шкіл до кількості населення, що припадає на одну школу, наприклад: на одну російську школу припадає 2.691 особа, на одну українську школу – 7.151 особа, на одну угорську школу – 11.250 осіб [2, с. 678]. Вже з цих чисел ми можемо робити висновки про освітню політику Радянського Союзу. Що ж до інших національностей, то тут ситуація також була не кращою. Так, наприклад, румуни Закарпаття були прирівняні до молдаван, а оскільки в Молдавській РСР державною мовою була молдавська, то й закарпатських румунів «змусили» в школах навчатися молдавською мовою, що означало повну зневагу до їх національних потреб. Наприклад, щоб диференціювати молдавську мову від румунської, запровадили кирилицю замість традиційної латиниці. Згодом, у 1990 році, обласне управління народної освіти Закарпаття з метою переходу шкіл з молдавською мовою навчання на латиницю змушене буде організувати курсову перепідготовку [12, арк. 50-53], щоб нове покоління вчителів, яке виросло майже за 50 років, навчити латинському письму. Курси проходили в м. Тячів й через велику кількість учителів проводилися в дві сесії. Загалом курсовою перепідготовкою було охоплено 85 вчителів початкових класів шкіл з румунською мовою навчання.

Словацька громада Закарпаття за часів Радянської влади втратила можливість здобувати освіту материнською мовою. Ще у 1945-1946 навчальному році розпочала свою роботу словацька початкова школа у с. Новий Кленовець Мукачівського району, але вже у звіті про роботу Мукачівського окружного відділу освіти за 1946-1947 навчальний рік зазначається, що «словацьке населення села Новий Кленовець переселилося до Чехословаччини, а внаслідок чого Ново-Кленівська початкова школа з словацькою мовою навчання з цього часу перестала існувати», – зазначав у своїй доповіді директор цієї школи [23, арк. 5].

Німецька громада Закарпаття взагалі залишилася без будь-якого права на здобуття освіти (принаймні початкової) рідною мовою, незважаючи на те, що в усі попередні історичні періоди в Закарпатті існували початкові школи з німецькою мовою навчання.

В умовах поліетнічного середовища Закарпаття у багатьох населених пунктах у дорадянський період функціонували двомовні початкові школи, що збереглося і в радянському періоді, де вони отримали назву інтернаціональних шкіл. У Закарпатті такі школи відкривалися в селах, де компактно проживали представники певної етнічної громади, з метою популяризації російської мови. Так, наприклад, у 1953 р. у с. Велика Добронь Ужгородського району етнічну більшість складали угорці й саме тут була відкрита перша в Закарпатті інтернаціональна школа, в якій навчання велося угорською, а в паралельному класі – російською мовою. Безумовно, що переважну більшість школярів становили тут угорці, але щоб привабити їх до російських класів, пропонувалася низка пільг: «ці класи працювали в першу зміну, тут викладали найкращі вчителі, ці учні мали переваги при отриманні путівок у піонерські табори» [2, с. 678]. Наприкінці радянського періоду, у 1989-1990 навчальному році в Закарпатті існувало 35 інтернаціональних шкіл, серед яких – 17 українсько-угорських, 15 російсько-угорських, 3 українсько-російсько-угорських.

Таким чином, ми бачимо, що радянською владою проводилася поступова політика «денационалізації» та «русифікації», створення «штучної» радянської людини, де школа виступала основним засобом реалізації цієї мети.

У перші роки приєднання Закарпаття до Радянської України шкільництво також стикнулося з кадровою проблемою, адже гостро не вистачало вчителів, оскільки багато хто покинули свої посади і переїхали до Угорщини й Чехословаччини, не схотівши працювати в нових умовах, частина з них – не повернулася з війни, а в гірських районах навіть у найкращі періоди розвитку освіти та шкільництва Закарпаття завжди не вистачало вчителів. Тому важливим завданням нової влади стало створення належних умов для вирішення кадрових питань. Уже 26 грудня 1944 р. уповноваженим НРЗУ в справах освіти І. Керчею в окружні шкільні інспекторати були надіслані листи з проханням до всіх учителів, які через війну змушені були залишити свої робочі місця й ще не повернулися до них, «негайно зголоситися до служби... Учителі, котрі негайно не зголосяться будуть вважатися, що вони добровільно службу залишили і на учительську посаду не відповідають» [14, арк. 1], «вчитель, професор або викладач шкіл /.../ може залишити вчительську службу тільки тоді, коли його заява на звільнення буде прийнята Уповноваженим Народної Ради Закарпатської України в справах освіти» [16, арк. 33].

20 січня 1945 р. головою НРЗУ була видана постанова «О компетенції місцевих і округових народних комітетів в справах педагогів», в якій зазначається,

що прийняття на роботу вчителів та вихователів у школи та дитячі садки належить до компетенції уповноваженого НРЗУ в справах освіти, а також «з огляду на сьогоднішній недостаток педагогічних кадрів уповноважений... може тимчасово уповноважувати і уряди округових шкільних інспекторів, щоби у випадку крайньої потреби приймали до державних народних початкових шкіл помічних вчителів» [13, арк. 7]. Фактично ця постанова дала можливість всім бажаючим, хто мав відповідні документи (свідоцтво про закінчення горожанської школи або гімназії, вчительський диплом, довідку про стан здоров'я, документи про попередню службу, довідку про благонадійність, свідоцтво про народження, свідоцтво про належність до нової вчительської сили), заступити на посаду вчителя початкової школи. Помічним вчителем, згаданим вище, у початковій школі може бути «випускник середньої школи (гімназії, торговельної академії або промислової школи), який наприкінці шкільного року має намір зробити диференціальний іспит з вчительської семінарії» [14, арк.15]. Проте вчителі, які працювали в закарпатських школах за попередньої влади, не поспішали приступати до роботи в нових умовах і нестача вчителів відчувалася надзвичайно гостро, що й спонукало Народну Раду опублікувати Постанову 6 жовтня 1945 р. «Про забезпечення шкіл вчителями», згідно з якою в обов'язковому порядку всі, хто до 1940 р. працював на посаді вчителя початкової школи, а також ті, хто за даний період одержав педагогічну освіту, зобов'язувалися «зголоситися у відділі освіти НРЗУ для призначення їх до вчительської служби» [7, арк. 20]. У випадку, якщо вчитель працював на іншій роботі, окрім партійної, то і вчитель, і працедавець за невиконання цієї постанови притягалися до судової відповідальності.

НРЗУ 30 січня 1945 р. прийнято рішення щодо обов'язкового складання службової присяги всіма працівниками народної освіти. З цією метою були розроблені письмові бланки з текстом присяги, які необхідно було заповнити всім директорам, інспекторам, методистам та вчителям. Зміст документу передбачав присягу «на вірність своїй Батьківщині, Народній Раді Закарпатської України..., точно і неухильно виконувати всі рішення Народної Ради..., не шкодуючи своїх сил, крові, а коли потрібно буде і самого життя, відстоювати інтереси народу..., берегти державну таємницю, безпошадно викривати всіх ворогів моєї Батьківщини і Радянського Союзу, всемірно допомагати Червоній Армії...», а за умови відступу від присяги – готовність понести «сувору кару та загальне презирство» [21, арк. 3, 37, 38, 55]. З тексту присяги видно, що вона має більше ідеологічне забарвлення, аніж професійне. Новостворена влада намагалася усіляко здійснювати контроль над свідомістю вчителів, саме з цією метою 29 березня 1945 р. був виданий Циркуляр «Про обереження педагогів від буржуазної націоналістичної ідеології,

розповсюджуваної фашистськими окупантами в минулому». В передмові до цього документу зазначаються протистояння в мовному питанні, які мали місце між інтелігенцією краю в дорадянський період, політика Угорщини називалася профашистською. Основне призначення Циркуляру – «всім окружним шкільним інспекторам спрямувати свою роботу, щоб у всіх ввірених їм школах, в рамках політзанять, педагоги навчали своїх вихованців національним принципам Леніна-Сталіна» [5, арк. 1]. З метою викоринення націоналізму серед населення Закарпаття педагогам рекомендувалося використовувати у навчально-виховній роботі з учнями яскраві приклади подвигів Червоної Армії у боротьбі з фашизмом, трудові подвиги радянських людей.

Задля збільшення кількості фахово підготовлених вчителів була реорганізована мережа вчительських семінарій. Зокрема, 3 липня 1945 р. одну з семінарій м. Ужгород було перенесено до м. Хуст з метою «полегшити навчання в семінаріях дітям Хустської, Волівської, Рахівської, Севлоської та Тячівської округ», а також у м. Мукачєво був відкритий відділ «по підготовці робітників дошкільного виховання» [13, арк. 24]. У серпні цього ж року постановою НРЗУ було затверджено «Тимчасове положення учительських семінарій Закарпатської України», яке визначало завдання вчительських семінарій – «готувати висококваліфіковані, політично-грамотні і віддані справі Батьківщини кадри вчителів початкової школи» [13, арк. 63]. Нова радянська влада Закарпаття напередодні нового 1945-1946 навчального року розпочала підготовку власних педагогічних кадрів, де ідейна спрямованість стала визначальною.

З метою підготовки масових кадрів з місцевого населення для промисловості, сільського господарства та культурних закладів Закарпатської області, Рада Міністрів УРСР та Центрального комітету КП (б)У видало Постанову №600 від 6 квітня 1946 р., якою зобов'язувало Міністерство освіти УРСР організувати в 1946 р. перепідготовку педагогічних кадрів, в тому числі й 800 вчителів початкових шкіл [24, арк. 90].

Разом з тим, щоб заповнити нестачу вчителів у закарпатських школах, зі східних областей України у Закарпаття було направлено близько 800 учителів для різних шкіл, у тому числі й початкових. Тому перед урядом Закарпаття постала нова проблема (Постанова НРЗУ «Про забезпечення вчителів, прибуваючих з УРСР» від 21 серпня 1945 року (проект)) [8, арк. 2]: матеріальне забезпечення, в першу чергу, забезпечення житлом, харчуванням, а також виплата заробітної плати та «підйомних».

Питання направлених до Закарпаття радянською владою вчителів у багатьох радянських підручниках розцінювалося як велика допомога з «боку братнього народу». Проте, як засвідчують архівні джерела, стан справ був трошки іншим. Слід зауважити, що всі доповідні записки, які підписані Уповноваженим НРЗУ у справах освіти й надіслані до центральних органів

влади у м. Києві, були під грифом «ЗОВСІМ ТАЄМНО» [9, арк. 2-5]. Далі подаємо витяги з цих доповідних записок:

1. Доповідна записка №1

На постійну роботу на Закарпатську Україну НКО УРСР із східних областей України досі направив до 800 педагогів, які відділом освіти НРЗУ були призначені залежно від освіти і педагогічного стажу вчителями, завучами, методистами та інспекторами.

...Більшість вчителів, прибувших на Закарпатську Україну на роботу, немає зовсім підходящого до обставин одягу і взуття. Яке буде положення вчителів на селах, коли розпочнуться холодні осінні дощі й ударять морози?... Більшість учителів в один голос заявляє, що їм говорили, що Закарпаття ідеальні умови праці, що тут баснословна дешевизна... Всім прибувшим педагогам обіцяно місце тільки в містах Ужгород, Мукачєво і Хуст, задля чого вони категорично відмовляються їхати на село...

На педагогічну роботу до Закарпатської України направлено сімейних з одним, двома, трьома дітьми, малолітками, навіть грудними, вагітних жінок, хворих людей, між іншим є випадки гострої туберкульози...

Між прибувшими є часті такі вчителів, які жили під німецькою окупацією і з розмов з яких випливає, що їхали на Закарпатську Україну тільки тому, що «думали тут знайти Європу» /Миколаївська область/...

Помимо прекрасних вчителів, які зразу ж з перших днів за призначенням взялися до праці, є цілий ряд педагогів, що самовільно пішли на іншу службу, не захотіли прийняти роботу вчителя в сільській семірічці, або після місяця призначення самовільно виїхавши з військовими в незвідному напрямку... [9, арк. 2].

2. Доповідна записка №2

...Треба примітити, що вчителі Закарпатської України теж 50-60% не забезпечені взуттям та одягом, а педагоги, які були направлені до нас на роботу зі східних областей Радянської України, не забезпечені взуттям та одягом на 90%. Тому стоїть дуже гостро питання забезпечення взуттям та одягом педагогів Закарпатської України, яких ми на сьогодні маємо до 4000, щоб взимку процес навчання в наших школах міг проходити безперервно [9, арк. 3].

Архівні джерела також зберегли свідчення вчителів, які приїхали зі східних областей УРСР, стосовно стану їх перебування в Закарпатській Україні, що мали місце в спецдонесеннях Управління Державної безпеки Закарпатської України і перебували під грифом «СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО». Далі наводимо витяг зі спецдонесення мовою оригіналу:

Спецсводка

*О недостатках в работе школ Закарпатской Украины
При обработке корреспонденции Ужгородским пунктом цензуры Закарпатской Украины за период с 25 августа по 10 сентября 1945 года, выявлено ряд писем, в которых присланные учителя ...сообщают о плохом снабжении их продуктами питания и промтоварами.*

Отмечаются случаи самовольного выезда учителей обратно на Украину, из-за необеспеченности их.

Наиболее характерные высказывания из писем приводим:

Получ: ДИБЕ В.В., Днепропетровская обл., Кривой Рог

11.IX.45г. «...работать здесь очень трудно. ...Многие из наших девочек с Советской Украины самолично уехали домой»

Отправит: Тупицына Е., село Нереснища, Тячевского округа [10, арк.1].

Отже, враховуючи вищенаведене, головою Народної Ради Закарпатської України І. І. Туряницею вже 6 жовтня 1945 р. була видана Постанова про поліпшення матеріальних умов учителів верховинських районів. Зокрема, цей документ був спрямований на «покращення навчальної роботи шкіл та матеріального забезпечення педагогічних працівників верховинських районів та сіл, віддалених від комунікаційних центрів Закарпатської України, і заохочення кваліфікованих педагогів» [22, арк. 32]. Народною Радою Закарпатської України, згідно з цим документом, у зв'язку з недостатньою кількістю кваліфікованих вчительських кадрів, дозволялося працювати в школах семінаристам-четвертокурсникам Ужгородської, Мукачівської, Хустської вчительських семінарій, а також «зважаючи на особливі умови праці шкіл і вчителів верховинських округ та поселень, віддалених від комунікаційних центрів, встановити оплату вчителів на 200 пенге (тут: пенге – грошова одиниця Угорщини – Ф.О.) місячно більше нормальних ставок» [22, арк. 32]. В оригіналі документу додається перелік поселень, які вважалися на той час верховинськими (тут: гірськими, оскільки гірська частина Закарпаття мала етнічну назву Верховина – Ф.О.). Також, згідно з цією Постановою, для вчителів гірських районів були встановлені норми постачання харчових та побутових товарів, зокрема у п. 3 цього документу зазначається, що «для вчителів поселень, наведених в другій точці цієї постанови, такі норми постачання на 1 чоловіка: хліб – 700 грамів на день, борошно – 1.500 грамів на місяць, крупа-макарони – 1.500 грамів на місяць, м'ясо-риба – 4.400 грамів на місяць, жири – 1.000 грамів на місяць, цукор – 1.000 грамів на місяць, мило господарче – 1 штука на місяць, туалетне мило – 1 штука на місяць, чай – 25 грамів на місяць, картопля – 10.000 грамів на місяць, сигарети – 300 штук на місяць» [22, арк. 32]. Постанова зобов'язувала голів окружних та міських народних комітетів забезпечити вчителів гірських поселень квартирами та паливом на весь сезон. Отже, як бачимо, радянська влада перші кроки зробила у справі покращення стану шкільництва, та попри досягнення в шкільній справі, все ж існувало багато проблемних моментів. Так, у Постанові НРЗУ та ЦК КПЗУ від 15 грудня 1945 року, вказуються такі недоліки:

- в значній частині шкіл ще немає потрібного більшовицького порядку, чіткості й організованості в роботі;

- обласний та більшість окружних та міських відділів освіти недостатньо контролюють роботу шкіл і вчителів, не надають достатньої допомоги директорам, вчителям у їх повсякденній роботі;

- не у всіх школах проводиться робота з підвищення успішності та дисциплінованості учнів;

- відсутність у керівників навчальних закладів відповідальності за якість піонерської та комсомольської роботи;

- окружні комітети комуністичної партії та окружні народні комітети (Мукачєво, Свалява, Волівець та інші) не вникають у роботу шкіл, не надають потрібної допомоги, що призводить до систематичного недоодержання вчителями продуктів харчування, палива, а подекуди й заробітної плати;

- незадовільне постачання школам підручників та зошитів (Волівецький, Рахівський округи – обидва гірські);

- відсутність «політичного розуміння важливості комплектування шкіл за мовою дітей, наслідком цього в Мукачєві до цього часу ще не організовано середньої школи з українською мовою» [20, арк. 1].

Як бачимо, переважна більшість недоліків виявлена у здійсненні партійно-ідеологічної роботи, в управлінні народною освітою, а також ряд соціально-економічних проблем, які, при бездоганному забезпеченні на законодавчому рівні, в практику життя втілювалися складно.

Здобутки та проблеми у сфері освіти та шкільництва у перші повоєнні роки Закарпаття також відображалися у звітах та постановах центральних органів влади, були предметом обговорення на засіданнях Ради Міністрів УРСР та інших керівних структур. Наприклад, у Постанові Ради Міністрів УРСР №1896 від 24 жовтня 1946 р. «Про стан роботи шкіл західних та Закарпатської областей УРСР» зазначається, що учительство «в своїй переважній більшості самовіддано й сумлінно працює над поліпшенням якості навчально-виховної роботи в школі та бере активну участь у громадсько-політичному житті. На допомогу вчителям західних і Закарпатської областей Міністерством освіти УРСР видано спеціальну літературу: збірники «Українсько-німецькі націоналісти на службі у фашистській Німеччині», «Досягнення радянської школи за 25 років», «Початкова школа». Друкуються збірники: «Постанови партії та Уряду про школу», «Радянська школа та організація її роботи», «Про викладання Конституції СРСР і УРСР в школі» [25, арк. 142-143]. А на засіданні Ради Міністрів УРСР під час представлення Міністерством доповіді «Про стан роботи шкіл Західної та Закарпатської областей УРСР», наслідком чого стало опублікування Наказу Міністра освіти УРСР № 5279 від 6 грудня 1946 р. «Про стан роботи шкіл Західної та Закарпатської областей УРСР» [11, арк. 121-124], в

якому зазначається, що Закон про загальне обов'язкове навчання виконується вкрай незадовільно, оскільки в Закарпатській області не охоплено навчанням 5.339 дітей шкільного віку. Проблемним є постачання палива. Виникають труднощі з надходженням з Молдавської РСР підручників для закарпатських шкіл з румунською мовою навчання, також не надруковані підручники й для шкіл з угорською мовою навчання. У документі вказується на низький рівень успішності, позаяк 20% школярів були залишені на повторний рік навчання. У наказі наголошується, що в Закарпатській області, як і в інших західних областях, не ведеться робота з різними заобонами та не формується матеріалістичний світогляд. По суті, цим документом розпочинається наступ на релігійне виховання в закарпатських школах, що вважалося традиційною складовою змісту освіти в усі періоди під час перебування у складі різних держав. Перед владою Закарпатської України на виконання цього наказу постала необхідність вирішення низки завдань: піднесення ідейно-політичного та фахового рівня вчителів, забезпечення виконання закону щодо загального обов'язкового навчання, забезпечення підручниками та навчальними посібниками, покращення матеріально-технічної бази, організації поза-класної та позашкільної роботи тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гомоннай В. В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX – XX ст.) / Василь Васильович Гомоннай. – Ужгород: Закарпаття, 1992. – 286 с.
2. Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець; [Редколег.: Ю. Остапеч, Р. Офіцінський, Л. Сорко, М. Токар, С. Черничко; Відповід. за вип. М. Токар]. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.
3. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР. – К.: Радянська школа, 1959. – 26 с.
4. Магочій П.-Р. Народ нізвідки: Ілюстрована історія карпаторусинів / Павло-Роберт Магочій / Пер. русинською мовою В. Падяк. – Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2007. – 120 с. – Русин. мовою.
5. Державний архів Закарпатської області (ДА-ЗО), Ф. Р-14, оп. 1, спр. 607. – 1 арк.
6. ДАЗО, Ф. Р-14, оп. 1, спр. 615. – 7 арк.
7. ДАЗО, Ф. Р-14, оп. 1, спр. 618. – 32 арк.

REFERENCES

1. Gomonnai, V. V. (1992). *Antolohiia pedahohichnoi dumky Zakarpattia [Anthology of educational thought in Transcarpathia (19-20th centuries)]*. Uzhhorod: Transcarpathia [in Ukrainian].
2. Ostapets, Yu., Ofitsynskyi, R. et al. (2010). In Vehesh, M. & Fedynets, Ch. (Ed.). *Zakarpattia 1919-2009 rokiv: istoriia, polityka, kultura / ukrainomovnyi variant ukraïnsko-uhorskoho vydannia [Transcarpathia*

Висновки

Формування початкової школи після приєднання Закарпаття до Радянської України відбувалося в умовах тоталітарного контролю державою соціально-економічного (колективізація, планова економіка, соціальна рівність, «інтернаціоналізм»), демографічного (трудова міграція, етнічні чистки, русифікація, мовна асиміляція), суспільно-політичного (однопартійність, формування ідейної людини), культурного («масовість» культури, контроль за формуванням комуністичної свідомості) життя Закарпатською краєю. Радянський період характеризується такими особливостями діяльності початкових шкіл Закарпаття: *за формою власності* – державні; *за структурою* – наявність власне початкових шкіл, початкових класів у складі семирічних та середніх шкіл; *малоконтактних початкових шкіл*; *за мовою навчання* – школи з одно-, дво-, тримовним навчанням. Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальший науковий пошук доцільно спрямувати на визначення особливостей початкових шкіл різних типів та форм власності, удосконалення змісту підготовки вчителів для початкових шкіл із національними мовами навчання, розвиток початкової освіти з урахуванням європейського досвіду тощо.

8. ДАЗО, Ф. Р-14, оп. 1, спр. 622. – 3 арк.
9. ДАЗО, Ф. Р-14, оп. 1, спр. 623. – 6 арк.
10. ДАЗО, Ф. Р-14, оп. 1, спр. 624. – 1 арк.
11. ДАЗО, Ф. Р-165, оп. 2, спр. 1. – 138 арк.
12. ДАЗО, Ф. Р-165, оп. 6, спр. 1653. – 86 арк.
13. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 1. – 75 арк.
14. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 2. – 191 арк.
15. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 9. – 151 арк.
16. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 10. – 228 арк.
17. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 12. – 195 арк.
18. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 44. – 20 арк.
19. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 56. – 22 арк.
20. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 79. – 8 арк.
21. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 130. – 154 арк.
22. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 166. – 102 арк.
23. ДАЗО, Ф. Р-513, оп. 3, спр. 8. – 70 арк.
24. Центральний Державний архів органів влади, м. Київ (ЦДАОВ), Ф. 166, оп. 15, спр. 127. – 131 арк.
25. ЦДАОВ, Ф. 166, оп. 15, спр. 128. – 163 арк.

1919 - 2009: history, politics, culture / Ukrainian-language version of the Ukrainian-Hungarian edition]. Uzhhorod: Lyran [in Ukrainian].

3. *Zakon pro zmitsnennia zviazku shkoly z zhyttiam i pro dalshyi rozvytok systemy narodnoi osvity v Ukrain-skii RSR [Law on strengthening communications with school of life and the further development of the educa-*

tion system in the Ukrainian SSR] (1959). Kyiv: Soviet School [in Ukrainian].

4. Magochiy, P.-R. (2007). *Narod nizvidky: Iliustrovana istoriia karpatorusyniv [The people from nowhere: Illustrated History of Carpatho-Rusyn]*. Uzhgorod: Publishing house V.Padyak [in Ruthene].
5. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-14, descr. 1, c. 607 [in Ukrainian].
6. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-14, descr. 1, c. 615 [in Ukrainian].
7. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-14, descr. 1, c. 618 [in Ukrainian].
8. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-14, descr. 1, c. 622 [in Ukrainian].
9. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-14, descr. 1, c. 623 [in Ukrainian].
10. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-14, descr. 1, c. 624 [in Ukrainian].
11. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-165, descr. 2, c. 1 [in Ukrainian].
12. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-165, descr. 6, c. 1653 [in Ukrainian].
13. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 1 [in Ukrainian].
14. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 2 [in Ukrainian].
15. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 9 [in Ukrainian].
16. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 10 [in Ukrainian].
17. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 12 [in Ukrainian].
18. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 44 [in Ukrainian].
19. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, сnp. 56 [in Ukrainian].
20. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 79 [in Ukrainian].
21. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 130 [in Ukrainian].
22. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 1, c. 166 [in Ukrainian].
23. *State Archives of Transcarpathian region*, F. R-177, descr. 3, c. 8 [in Ukrainian].
24. *Central State Archive of government, Kyiv, (CSAG) F. 166, descr. 15, c. 127* [in Ukrainian].
25. *Central State Archive of government, Kyiv, F. 166, descr. 15, c. 128* [in Ukrainian].

Oktaviia Fizeshi,

*Doctor of Pedagogy, associate professor, dean of Pedagogical Faculty,
associate professor, Department of Preschool and Primary Education,
Mukachevo State University,
26, Uzhhorodska Str., Mukachevo, Ukraine*

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL REFORMING OF PRIMARY EDUCATION IN THE PROCESS OF ACCESSION OF TRANSCARPATIA TO SOVIET UKRAINE

The relevance of the research is explained by the necessity of increasing the quality of primary education, providing the conditions for primary education in terms of national culture, native language environment basing on universal human values. Taking it into account, the studying of national education retrospective, particularly Transcarpathian primary education functioning (which has acquired and implemented European educational models) is of primary importance. The historical system analysis of this experience will help to extend the opportunities of defining prospects of Ukrainian primary education reforming in terms of unified educational environment. The paper aims to reveal and discuss the peculiarities of organizational and pedagogical reforming of primary education in the process of the accession of Transcarpathia to Soviet Ukraine. The reforming began with the order “On reforming the educational system in Transcarpathian Ukraine”, according to which in 1945-1946 academic year seven-year compulsory education for children was implemented. Educational institutions were reorganized in the following way: public schools became primary, city schools became seven-year secondary schools, gymnasiums became ten-year secondary schools. The primary task was language issue adjustment, particularly, the Ukrainian language was recognized as official. At first, there was a problem with keeping schools of national minorities – Hungarians and Romanians, though later due to the poly-ethnic character of Transcarpatia there appeared international bilingual schools. During the first years of Soviet authority Transcarpathian educational system faced a problem of teaching staff lack due to the fact the teachers began moving from that territory because they did not want to work with the new authorities. In order to solve this problem, about 800 teachers were brought from eastern regions of Ukraine. The state performed constant control aiming to find disadvantages of the educational system, the greatest number of which concerned carrying out ideological work, public education management, and some socio-economic problems.

Keywords: soviet Ukraine, Transcarpathia, primary education, teachers, public education, school education.

Подано до редакції 11.04.2017